

«НОВА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 (99) 2019 р.

ISSN 2520-6427

Засновано у грудні 1994 року

DOI: 10.37026/2520-6427

Видається 1 раз на квартал

Зареєстровано Міністерством юстиції України.

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 16684-5256 ПР від 28.05.2010 р.

Засновники: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (РОІППО), Рівненський державний гуманітарний університет (РДГУ).

Схвалено Вченою радою РОІППО (протокол №5 від 23.09.2019)

Журнал «Нова педагогічна думка» входить до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук (відповідно до постанови Президії ВАК України від 01.07.2010 № 01-05/5 та наказу Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 № 747).

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Остапчук Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Безкоровайна Ольга, доктор педагогічних наук, професор
Білавич Іван, кандидат педагогічних наук, доктор філософії PhD (Республіка Польща)

Вихрущ Анатолій, доктор педагогічних наук, професор

Зварич Ірина, доктор педагогічних наук, професор

Кобилянський Олександр, доктор педагогічних наук, професор

Кучай Тетяна, доктор педагогічних наук, доцент

Лукасієвич Роланд, доктор гуманітарних наук у галузі педагогіки (Республіка Польща)

Лунячек Вадим, доктор педагогічних наук, професор

Пелех Юрій, доктор педагогічних наук, професор

Петренко Оксана, доктор педагогічних наук, професор

Пустовіт Григорій, доктор педагогічних наук, професор

Савчук Борис, доктор історичних наук, професор

Сіройц Здзіслав, доктор габілітований соціальних наук у галузі педагогіки, професор (Республіка Польща)

Сойчук Руслана, доктор педагогічних наук, професор

Черній Алла, кандидат політологічних наук, доцент

Чирва Галина, кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ.

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА. ІСТОРІЯ ОСВІТИ

- Бех І.** Духовно-глибинна методична евристика у творчості В. Сухомлинського3
- Бондаренко Н.** Непроминуше значення доробку Василя Сухомлинського для розбудови Нової української школи6
- Гребінь С.** Соціальна інклюзія: аспект «включення» дітей до суспільства дорослих10
- Корольок А.** Про міжпредметні зв'язки у творчому доробку В. О. Сухомлинського12
- Міхно О.** Акорди та акценти біографії Василя Сухомлинського (методичні поради для вчителя за книгою Бориса Тартаковського «Повість про вчителя Сухомлинського»)15
- Павленко Ю.** Музейно-педагогічна складова в практиці діяльності школи Василя Сухомлинського20
- Пустовіт Г.** Методичні засади самовиховання зростаючої особистості в колективі: ретроспектива педагогічних ідей Василя Сухомлинського23
- Черній А., Долід В. В.** Сухомлинський та Р. Штайнер: порівняльний аналіз педагогічних ідей27

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

- Барадія Н.** Методичне забезпечення компетентнісного підходу в навчальному посібнику із фінансової грамотності33
- Люшин М.** Система управління сучасним закладом освіти в контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського36
- Наточій А.** Системний підхід до організації науково-методичної роботи в школі: досвід Василя Сухомлинського та сучасність41
- Петренко І.** Василь Сухомлинський: про класну кімнату як важливу складову освітнього середовища45
- Швидун В.** Управління післядипломною педагогічною освітою як складовою освіти в Україні48
- Хабюк А.** Особливості фахової діяльності та професійної підготовки вчителя предмета «Захист Вітчизни»51

Видавець: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Адреса редакції та видавця:

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

вул. Чорновола, 74, м. Рівне, 33028

тел./факс: 0(362) 64-96-60

E-mail: roippo.rv@ukr.net, www.roippo.org.ua

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Васильченко Л. STEM-освіта як важлива умова підвищення якості сучасної природничо-математичної освіти	55
Марченко О. Розвиток ідей В. О. Сухомлинського про особистісно-соціальне виховання в контексті формування полікультурної компетентності вчителів математики	58
Музичук К. Розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання	61
Паніна Л. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі реалізації мовно-літературної освіти	65
Рижковський В., Маркович О. Застосування інноваційної технології навчання MOODLE в медичній освіті	68

ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА. РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Бричок С. Методика вивчення дитини: актуалізація ідей В. Сухомлинського у Новій українській школі	74
Давидюк Н. Психолого-педагогічні умови розумового виховання дітей у працях В. О. Сухомлинського	77
Кононко О. Дитяча агресія: специфіка, причини виникнення, виховання вміння її долати	80
Луцюк А., Остапівський О. Психолого-педагогічні аспекти у спадщині В. О. Сухомлинського в контексті Нової української школи	86
Савчук Л. Процес формування особистості дитини з особливими освітніми потребами на основі педагогічного дизайну В.О. Сухомлинського	88
Смольська Л. Психологізація освіти як необхідна умова підвищення професіоналізму педагогів Нової української школи	92
Цимбал-Слатвінська С. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх логопедів в інформаційно-освітньому середовищі університету	95
Яценюк Л., Козак Р. Упровадження інклюзивної освіти: досвід зарубіжжя	99

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

Кваснецька Н., Рудь І. Навчання старшокласників автентичного розмовного мовлення на основі художніх текстів	102
Козіцька О. Особливості функціонування сурядних сполучників у приєднувальних структурах	105
Шульжук Н. Проблема формування мовної особистості школяра: комунікативно-прагматичний аспект.....	108

ФІЗИКА. МАТЕМАТИКА

Шевчук Т., Купріян О., Бордюк М. Синергетична модель виконання робіт із фізики в Малій академії наук	111
---	-----

ДОШКІЛЬНА ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА.

Бессараб Н. Педагогічні умови виховання міжкультурної толерантності молодших школярів	114
Жорова І. Професійна компетентність учителя Нової української школи у вимірі концептів педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського	119
Мишеня О., Третяк О. Сутність професійно-педагогічної відповідальності майбутнього вчителя початкової школи	122
Мельник Н. Методичні ідеї педагогічної системи Василя Сухомлинського в контексті Нової української школи	127
Олешко П. Спадщина В. О. Сухомлинського у післядипломній освіті вчителя Нової української школи на Волині	133
Соколовська О. Нова українська школа – «школа радості» на засадах педагогічних ідей Василя Сухомлинського	136
Тарабасова Л., Олефір Н. Гуманістичні тенденції в дошкільній освіті: теоретико-методологічне дослідження	140

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ. ТЕХНОЛОГІЇ

Буденкова Н., Мисіна О. Екологічне виховання інженерів як частина контенту формування довершеної особистості	145
Калініченко Н. Упровадження ідей Василя Сухомлинського в освітній простір Нової української школи.....	148
Хмельяр І., Мялюк О. Формування дослідницької компетентності студентів-лаборантів	152

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

Коляда Н., Кравченко О., Войтовська А. Гендерне виховання в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського	157
Малецька Т., Фурман В. Мейнстрім «педагогіки серця» в контексті ідей гуманізму В. Сухомлинського в діалозі з актуальними проблемами Нової української школи	160

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА

Глінчук Ю. Концептуальні ідеї В. О. Сухомлинського щодо здоров'язбереження учнів та їх актуальність в умовах сьогодення	164
--	-----

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

Мазур Д. Проблема розвитку професійної рефлексії керівників інструментальних колективів у процесі фахової підготовки	167
---	-----

Науково-теоретичні пошуки та професійний досвід В. О. Сухомлинського дозволяють виокремити такі основні принципи організації професійного розвитку педагогів, що є актуальними і сьогодні в умовах запровадження Нової української школи:

- перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці;
- інтеграція освіти та спеціальної педагогічної, психологічної й методичної підготовки;
- органічне поєднання професійних якостей учителя і вихователя;
- неперервна самостійна робота з розвитку професійної компетентності;
- єдність та взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки;
- спілкування з книгою як засіб професійного й загальнокультурного розвитку;
- наявність ідеї як стимулу самовдосконалення.

Висновки. Творчо узагальнюючи здобутки педагога-новатора В. О. Сухомлинського, зауважимо, що необхідною передумовою професійного розвитку педагогів є внутрішня потреба у творчій праці, прагнення до постійного поповнення знань, бажання вдосконалення. Саме вмотивований компетентний учитель Нової української школи здатний оптимізувати всі види освітньої діяльності щодо формування ключових компетентностей учнів, ціннісних орієнтирів, успішної самореалізації в професії і житті, творчої особистості, патріота, інноватора, здатного конкурувати на ринку праці, розвивати економіку, навчатися впродовж життя.

Перспективи подальших наукових пошуків з означеної проблеми вбачаємо у проведенні історіографічних досліджень щодо вивчення особливостей професійного розвитку вчителів та творчому застосуванні кращого педагогічного досвіду в умовах сучасних освітніх процесів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 05.06.2019).
2. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа / В. О. Сухомлинський / Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 7–390.
3. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський / Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 393–626.
4. Сухомлинський В. О. Суспільство і вчитель / В. О. Сухомлинський / Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 108–122.
5. Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти від 15.01.2018 № 36 [Електронний ресурс] URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/nakazmon_15012018_36.pdf (дата звернення: 03.06.2019).

Дата надходження до редакції: 19.08.2019 р.

УДК 378.016:373.5.011.3-051

DOI: 10.37026/2520-6427-2019-99-3-122-127

Оксана МІЩЕНЯ,

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри педагогіки початкової освіти

Рівненського державного гуманітарного університету

Оксана ТРЕТЯК,

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри педагогіки початкової освіти

Рівненського державного гуманітарного університету

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

На основі аналізу філософських і психолого-педагогічних наукових джерел охарактеризовано різні підходи до дефініції «відповідальність», окреслено сутність поняття «професійно-педагогічна відповідальність майбутнього вчителя». Доведено, що професійна відповідальність майбутнього вчителя – це інтегративна якість, що виявляється в здатності приймати зважені рішення щодо власної професійно-педагогічної діяльності, бути готовим відповідати за їх результати та наслідки.

Ключові слова: *відповідальність, професійна відповідальність, педагогічна відповідальність, професійно-педагогічна відповідальність майбутнього вчителя початкової школи.*

На основе анализа философских и психолого-педагогических научных источников охарактеризованы разные подходы к дефиниции «ответственность», исследована сущность понятия «профессионально-педагогическая ответственность будущего учителя».

Доказано, що професійна відповідальність майбутнього учителя – це інтегративне качество, що проявляється в здатності приймати взвешені рішення щодо власної професійно-педагогічної діяльності, бути готовим відповідати за їх результати та наслідки.

Ключові слова: відповідальність, професійна відповідальність, педагогічна відповідальність, професійно-педагогічна відповідальність майбутнього учителя початкової школи.

Based on the analysis of the philosophical, psychological and pedagogical scientific sources, the article characterized the approaches to define the aspects of «responsibility», and analyzed essences on the «professional and pedagogical responsibility of the future elementary school teacher» concept.

It is substantiated that professional responsibility of the future teacher acts as an integrative quality that manifests itself in the ability to justify its own decisions in the field of its professional and pedagogical activity, and the willingness to be responsible for their results and consequences. Moreover, comparative analysis of the etymology of «responsibility» in the English, French and Ukrainian dictionaries was conducted. Summarizing the research on the etymology «responsibility» of the notion, it should be stated that the meaning of «responsibility» in Ukrainian, English and French dictionaries has a similar meaning, as it is generally defined as a self-regulatory form associated with the need of the individual to report for the fulfilment of duty, and moral obligation that expresses the conscious attitude of the person to the requirements of social necessities, duties, social tasks, norms and values.

The conducted study allows to state that the concept of “responsibility” is the key research principle for such disciplines as philosophy, ethics, psychology, sociology, pedagogy and jurisprudence. Moreover, each field of knowledge has its own vision and approaches to defining «responsibility».

Consequently, the teacher’s professional and pedagogical responsibility can be interpreted as an indicator of the individual social maturity. The area of self-subjective realization of professional and pedagogical responsibility in the teacher’s living is manifested in how one being guided and oriented in his life by humanistic attitudes towards other people. Furthermore, the area of self-subjective implementation includes the responsibility for the realization of humanistic values. Professional-pedagogical responsibility is manifested in the independent analysis and formation of the beliefs on the meaning of life, professional ideals, general professional development and self-realization of the individual, and prompting to the self-development in its professional field. Therefore, it is essential for the university professors in their daily professional and pedagogical activity, to develop effective teaching conditions for the efficient formation of the professional and pedagogical responsibility of the future elementary school teachers.

Key words: responsibility, professional responsibility, pedagogical responsibility, professional and pedagogical responsibility of the future elementary school teacher.

Постановка проблеми. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), а також Закону України «Про вищу освіту» пріоритетним напрямом сучасної педагогічної освіти є її орієнтація на професійно-компетентну особистість. В умовах становлення в Україні

демократичної політичної системи професійна освіта є найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих професійних орієнтирів сучасної особистості.

Одним із найважливіших складників ефективного виконання своїх професійних завдань, пов’язаних із вихованням та навчанням підростаючого покоління, є підготовка висококомпетентних фахівців, наділених відповідальною професійною поведінкою, здатних осмислювати та добровільно брати на себе відповідальність за прийняті рішення та результати своєї професійної діяльності.

Питання відповідальності особистості завжди було і нині залишається надзвичайно актуальним, проте особливого значення це явище набуває сьогодні, в період кризи культури та суттєвих трансформацій у сучасному суспільстві.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідження проблеми відповідальності пов’язане з аналізом широкого кола наукових проблем. Зокрема, вагомий внесок щодо виховання відповідальності зробили В. Андрущенко, І. Бойченко, Л. Губерський, Т. Ящук, Г. Балл, І. Бех, О. Дудоров, Ю. Осокіна, М. Савчин, В. Сафін та ін.

Дефініція «відповідальність» є знаковою у царині дослідницьких площин таких наук, як філософія, психологія, соціологія, педагогіка, юриспруденція, а отже, кожна із них має власне бачення і власні підходи щодо неї.

У науковій літературі (М. Борцова, Т. Василевська, Е. Левченко, К. Муздибаєв, А. Ореховський, Ю. Осокіна, В. Прядєін, М. Савчин та ін.) також неодноразово порушувалося питання про час та умови виникнення терміна «відповідальність», з’ясувалося, хто вперше надав йому категоріального значення. Однак слід зауважити, що визначенню сутності поняття «професійно-педагогічна відповідальність» у наукових дослідженнях, на жаль, приділяється недостатньо уваги, що і спонукало нас до написання даної статті.

Мета статті – обґрунтувати сутність, значення та структуру поняття «професійно-педагогічна відповідальність» у ході підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Сучасні трансформації в освіті вимагають нових підходів до організації освітнього процесу, що ґрунтуються на компетентнісному розумінні сутності педагога-професіонала. Ключова роль у фаховій підготовці майбутнього педагога, зокрема і початкової школи, серед низки особистісних параметрів посідає його особистісна професійно-педагогічна відповідальність. У період політичної й економічної нестабільності, в умовах невпинного зростання темпів розвитку науки і техніки, інформаційних технологій надзвичайно важливим є вплив закладу вищої освіти (далі – ЗВО) зокрема та педагогічної науки загалом у вихованні відповідальної особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Як свідчить педагогічна практика, процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи не завжди спрямований на становлення і розвиток особистісного потенціалу студентів, формування їх професійно-особистісних якостей. Саме цим і обумовлено необхідність узагальнення теоретико-методологічних підходів до розкриття сутності та природи відповідальності, професійно-педагогічної відповідальності вчителя.

Відповідальність – найважливіша моральна і соціально-психологічна якість особистості. На нашу думку, це вольова здатність особистості, що характеризується усвідомленням і виконанням нею професійних обов'язків, які висуває до особистості суспільство й вона особисто.

Поняття «відповідальність» уперше з'явилося в юриспруденції в другій половині XV століття та трактувалося як «обов'язок». Його дослідження присвятили свої наукові праці В. Канке, Дж. Мілль, О. Плахотний та ін. Так, досліджуючи проблему відповідальності, з точки зору філософії, В. Канке переконує, що дане поняття вперше згадується у роботі Дж. Мілля «Про свободу» (1859). О. Плахотний зі свого боку переконує, що до появи «відповідальності» причетний англійський науковець О. Бен, який згадує його у своїй праці «Емоції і воля» (1859).

Проаналізувавши трактування поняття «відповідальність» в англійських, французьких, українських словникових джерелах, можемо зробити висновок, що дана дефініція скрізь характеризується як виконання свого обов'язку, необхідність аналізувати власну поведінку та діяльність.

Зокрема, в *англійській мові* під поняттям «відповідальність» (*responsibility*) розуміють: 1. Можливість виконання зобов'язання або обов'язку; якість, що є показником надійності та довіри. 2. Елемент державного управління, відповідальність за щось, певні зобов'язання перед іншими. 3. Намагання зробити щось, моральне зобов'язання вести себе коректно стосовно будь-кого, тобто «бути відповідальним, робити що-небудь без жодної підказки»; «те, за що відповідає особа»; «обов'язок» [16].

У *французькій мові* «відповідальність» (*responsabilite*) трактують як: «обов'язок» або «необхідність спокутувати провину, виконати свій обов'язок, договір»; зобов'язання відповідати за певні дії, бути гарантом чогось, виконувати свої обіцянки; здатність відшкодувати збиток, заподіяний будь-кому певними діями; понести покарання [15].

В *українській мові*, за даними Етимологічного словника, поняття «відповідальність» походить від праслов'янського «vĕdĕti» (знати) та давньоруського «вѣдѣти» (відати), від яких згодом утворилися такі слова, як відповідати, відповідальний, відповідь, відповіді та ін. [5, с. 394].

У *Великому тлумачному словнику сучасної української мови* термін «відповідальність» потрактовано як: 1. Покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за роботу, справу, за чийсь дії, вчинки, слова. Притягати до відповідальності – вважати когось винним, вимагати звіту за його вчинки (перед судом, органами влади та ін.). 2. Серйозність, важливість справи, моменту тощо [4, с. 57.]

Узагальнюючи викладене вище, зауважимо, що поняття «відповідальність» в українській, англійській та французькій мовах має схоже трактування, а саме «виконанням обов'язку, необхідність звітувати про це, моральне зобов'язання, що виражає усвідомлене ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей».

Із правової точки зору, дане поняття характеризується як «форма примусу, міра покарання, зобов'язання». Таким чином, у правовій сфері відповідальність передбачена за: виконання правових норм, а також їх порушення. Це важливий елемент правового регулювання, засіб забезпечення виконання правових норм

та профілактики правопорушень, а також стимул до правомірної поведінки індивідів. В монографії «Правова відповідальність як вид соціальної відповідальності та шляхи її забезпечення» Д. Бернштейн характеризує правову відповідальність як вид соціальної відповідальності, обов'язок дотримуватися правових норм, слідувати їм, обирати у їх рамках найбільш раціональний варіант поведінки [2].

У *Філософському енциклопедичному словнику* знаходимо таке пояснення терміна «відповідальність»: «Своєрідна для особистості саморегуляційна форма, що проявляється в усвідомленні самого себе як мотиву вчинків і їх результатів в усвідомленні й регулюванні власної можливості бути мотивом змін в оточуючому світі та власному житті» [14, с. 97].

У *Словнику з етики* «відповідальність» визначено як «категорію етики й моральне поняття, що характеризує особистість із погляду виконання нею моральних вимог, виражає ступінь участі особистості й соціальних груп як у їхньому власному моральному вдосконаленні, так і в удосконаленні суспільних відносин» [9, с. 348]. При цьому особиста відповідальність людини розкривається як її обов'язок.

Отже, «відповідальність» – це відповідність моральної діяльності особистості її обов'язку, яку розглядають із точки зору можливостей особистості.

У філософії відповідальність розуміють як форму взаємодії та взаємозв'язку індивідів, що виражається у визнанні та здійсненні ними взаємних вимог.

Аналізуючи сутність природи відповідальності, ми передусім дотримуємося вихідного методологічного принципу єдності об'єктивного й суб'єктивного. Якщо означений принцип застосовувати до відповідальності, то об'єктивне виступає у формі обов'язкового, морально необхідного, у вигляді моральних вимог, обов'язків, оформлених у правові та етичні норми, які існують незалежно від того, визнає їх людина чи ні. Суб'єктивне проявляється в усвідомленні особистістю необхідності, цілеспрямованості поставлених вимог, добровільному їх прийнятті та активному виконанні, тобто усвідомленні людиною себе як індивідуальності, яка вільно визначає свою поведінку.

У сучасній філософії існує чимало підходів щодо розкриття діалектики свободи та відповідальності. Лише той, хто вільний у виборі своєї поведінки, може бути суб'єктом дій і відносин, а також нести за них відповідальність. І навпаки, лише той, у кого сформовано почуття відповідальності, засноване на розумінні об'єктивних зв'язків своїх дій із реаліями та вимогами ситуації, може вважатися вільною людиною. Як зазначає Г. Тульчинський, «вільним можна стати, лише розширивши зону власної відповідальності, тобто ставитися до інших, таких самих вільних людей, вважаючи на їхні інтереси», а це, як відомо, дає змогу «вступати у взаємовільні – взаємовідповідальні» відносини [1].

На рівні психологічного аналізу відповідальність розглядається як загальна властивість особистості, що поєднує компоненти афективно-мотиваційної, інтелектуальної та діяльно-поведінкової сфер людини як тілесно духовної цілісності. Відповідальність постає як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості: суб'єктивного сприйняття навколишнього світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі [7].

Словник-довідник із психології «відповідальність» трактує як «внутрішню саморегуляцію і самодетермінацію зрілої особистості, опосередковану ціннісними

орієнтаціями, що виявляється в усвідомленні людиною причин здійснюваних учинків та їхніх наслідків, а також у контролі своєї здатності бути причиною змін у навколишньому світі та власному житті» [10].

Досліджуючи відповідальність із точки зору психологічної науки, вчені (І. Бех, Г. Гаєвая, А. Ореховський, М. Савчин та ін.) характеризують її як провідну якість особистості, що концентрує усвідомлення нею свого обов'язку, вивчають її як форму регуляції та саморегуляції особистості, що визначає ефективність діяльності та характеризують відповідальність як мету виховання. Так, І. Бех, розглядаючи відповідальність як особистісну якість, зауважує, що в основу цієї якості закладено усвідомлення індивідом свого обов'язку, визнання особистістю причетності до соціуму, власні переконання та моральні принципи. На думку вченого, моральна рефлексія передбачає здатність особистості осмислити прагнення передбачити результати своїх дій з урахуванням власних поглядів та поглядів інших людей, здатність до погодження цілей поведінки із засобами їх досягнення. Таким чином, відповідальність є особливим мотивом людських учинків, який відрізняється від усіх інших лише йому властивою рисою ідеальності, зокрема наявність цієї риси в діяльності особистості сприяє її моральному розвитку й не перетворює відповідальність у засіб, за допомогою якого особистість прагне досягнути корисної для себе мети [3].

Однак відповідальність не зводиться лише до взяття на себе зобов'язань, дисциплінованості, адже не розкриває всієї психологічної сутності. Даний термін не зводиться також і до обов'язку, оскільки обов'язок – це поняття зі сфери несвободи, а відповідальність тісно пов'язана з розумінням свободи. Відповідальність, зважаючи на вищевикладене, – це повністю добровільний акт, відповідь на потреби іншого, виражені або не виражені.

Викремлюють три *компоненти відповідальності*: когнітивний, афективно-мотиваційний, поведінковий. Проте найважливішим, на нашу думку, є саме мотиваційно-ціннісний, завдяки якому детермінується поведінка особистості, адже саме в ній визначаються особливості поведінки та діяльності людини на основі усвідомленості, прийняття нею факту залежності життєдіяльності індивіда від суспільних цілей і цінностей, що й формує ставлення суб'єкта діяльності до обов'язку і наслідків своєї поведінки. Під впливом обставин у суб'єкта виникає актуальна спонукана до певної поведінки, що складається з таких етапів: ініціювання, вибір, реалізація, післявчинкове переосмислення. Відповідальна поведінка виявляється у вчинках, діях, позиціях, рішеннях, намірах, планах людини. Загальними механізмами забезпечення відповідальної поведінки є саморегуляція мотивації та поведінки, свідомість, самосвідомість і мораль [8].

Отже, відповідальність як інтегральна властивість особистості реалізується у відповідній поведінці із залученням багатьох факторів, якостей та рис особистості.

Вагоме значення для розуміння відповідальності як педагогічної категорії для сучасної педагогіки має спадок А. Макаренка та В. Сухомлинського. Саме А. Макаренко одним із перших у педагогіці охарактеризував «відповідальність» як одну з ключових якостей особистості, назвав її «надзвичайно важливою, найважливішою, ніж усе інше...». Відповідальність, зауважував він, полягає не лише в тому, що людина

боїться покарання, а ще й у тому, що вона і без покарання почувається винною, якщо через неї пошкоджено чи зіпсовано річ. Виконуючи роль «головного стимулу та ініціативи», відповідальність є важливим фактором формування самої особистості, адже вона визначає не лише рівень її активності, а й спрямованість дій [6].

В. Сухомлинський зі свого боку окреслює відповідальність як здатність особистості самостійно формулювати зобов'язання, виконувати їх, здійснюючи самооцінку та самоконтроль. Педагог розглядає відповідальність у тісному взаємозв'язку із совістю, яка є «суворим охоронцем розуму» [11, с. 267–538].

До проблеми формування відповідальної особистості сучасного вчителя неодноразово зверталися також такі відомі українські науковці, як С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень та ін., визначаючи відповідальність крізь призму реальних проявів діяльності й спілкування індивіда в царині навчання і виховання. При цьому І. Бех, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін. наголошують на необхідності формування особистості на основі загальнолюдських моральних цінностей, серед яких ключову роль відведено саме відповідальності як здатності відповідально ставитися до життя, навчання, діяльності, природи, сім'ї, здоров'я тощо.

Отже, педагогічна відповідальність – це особистісна якість, показниками якої є: добросовісність, акуратність, ініціативність, дисциплінованість, активність, наполегливість, творчість, винахідливість; наявність навичок самоорганізації, самодисципліни, вміння планувати свій час, вести облік виконаної роботи, сумлінність, старанність, вимогливість, самокритичність, організованість, оцінка своїх можливостей, акуратність, дисциплінованість, ініціативність і активність.

До показників відповідальності педагога варто віднести: 1) доброзичливе ставлення до дітей, батьків, колег; 2) моральну зрілість, тобто здатність людини брати на себе відповідальність щодо вирішення конфліктних ситуацій; 3) відповідальність у досягненні фінансового й професійного успіху.

Професійна відповідальність людини – це не «одноразові» почуття, мотивовані цінністю або значимістю її діяльності, не наслідок контролю, що здійснюється ззовні (державного, адміністративного та ін.), це насамперед якість особистості, що сформувалася на особистісній основі, мотивована потребою вдосконалювати результати своєї професійної діяльності з метою самоактуалізації.

Таким чином, професійно-педагогічна відповідальність – це системна особистісна якість, яка є не лише результатом відображення об'єктивно необхідних взаємовідносин у суспільстві, а й пов'язана з наявністю соціальних цінностей, вимог та норм, специфічних для професійної діяльності. Професійно-педагогічна відповідальність особистості формується у процесі спільної діяльності як результат тих зовнішніх вимог, які до неї висуває суспільство, колектив (професійне середовище), група та пов'язана з готовністю особистості усвідомлено виконувати вимоги відповідно до професійних та соціальних норм, а також відповідати за свої дії перед самим собою, іншими людьми, колективом, суспільством. У контексті вищезначеного варто зауважити, що професійно-педагогічна відповідальність у структурі особистості є сукупністю професійно важливих якостей, що проявляються в діяльності та мають вплив на її ефективність.

Професійно-педагогічна відповідальність учителя початкової школи має складну структуру, зокрема передбачає наявність мотиваційно-ціннісного,

когнітивного, емоційно-вольового та операційно-діяльнісного компонентів (див. рис.).

Рис. Структура компонентів професійно-педагогічної відповідальності майбутнього вчителя початкової школи

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел та спостереженнями за студентами – майбутніми вчителями ми виокремили та охарактеризували чотири компоненти професійно-педагогічної відповідальності вчителя початкової школи: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний.

Мотиваційно-ціннісний компонент виявляється в усвідомленні мотиву вибору майбутньої педагогічної професії; стійкому інтересі до професійної педагогічної діяльності; прагненні, здатності до подолання труднощів (як під час навчання у ЗВО, так і в процесі проходження психолого-педагогічної практики); творчій самореалізації в процесі виконання завдань, доручень та обов'язків у процесі навчання на педагогічному факультеті; окресленні ціннісних орієнтацій особистості вчителя та ціннісного ставлення до вчительської професії й особистості молодшого школяра. Ключову роль при цьому відіграє саме ціннісне ставлення до самої професії вчителя початкової школи.

Когнітивний компонент проявляється у здатності самопізнання особистості майбутнього вчителя; усвідомленні власних потреб, прав і зобов'язань на рівні сучасного соціуму; розумінні важливості творчого саморозвитку не лише для власного, а й суспільного добробуту. Інтегруючим у структурі особистості, на нашу думку, є усвідомлення самопізнання та саморозвиток творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Емоційно-вольовий компонент виявляється в бажанні майбутніх учителів активно включатися у творчий освітній процес, активну науково-дослідну, предметно-перетворювальну, суспільно корисну діяльність; здатності до співпереживання та співчуття молодших школярів. Саме емоції відіграють особливу роль як у житті самого вчителя, так і в розвитку

особистості молодшого школяра, адже спонукають вчителя до активних творчих дій у освітньому процесі початкової школи.

Операційно-діяльнісний компонент проявляється у пізнавальних, пошукових, організаторських, предметно-перетворювальних, творчих умінь майбутнього вчителя початкової школи, а також в умінні суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні його звичок як основи професійно-педагогічної відповідальності, адже саме його професійно-педагогічна діяльність є основою освітнього процесу початкової школи.

Висновки. На основі аналізу, філософських, психолого-педагогічних джерел ми дослідили та обґрунтували сутність і структуру професійно-педагогічної відповідальності майбутнього вчителя початкової школи. Зважаючи на це, варто зауважити, що професійно-педагогічна відповідальність – це системна особистісна якість, яка є не лише результатом відображення об'єктивно необхідних взаємовідносин у суспільстві, а й пов'язана з наявністю соціальних цінностей, вимог та норм, специфічних для педагогічної діяльності. Вона передусім пов'язана з готовністю особистості усвідомлено виконувати вимоги відповідно до професійних та соціальних норм, а також відповідати за свої дії перед самим собою, іншими людьми, колективом, суспільством.

Професійно-педагогічна відповідальність вчителя має складну структуру та передбачає наявність мотиваційно-ціннісного, когнітивного, емоційно-вольового й операційно-діяльнісного компонентів. Даний феномен проявляється у самостійному пошуку та формуванні сенсу життя та професійних ідеалів, у загальному професійному розвитку та самореалізації особистості, поглибленні самопізнання у своїй професійній сфері. Зважаючи на це, викладачам закладів вищої освіти своєю професійно-педагогічну діяльність необхідно

спрямувати на розробку педагогічних умов ефективного формування професійно-педагогічної відповідальності майбутнього вчителя початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія / В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Генеза, 1993. – Т. 1. – 246 с.
2. Бернштейн Д. Правовая ответственность как вид социальной ответственности и пути ее обеспечения / Д. Бернштейн. – Ташкент: Фан, 1989. – 150 с.
3. Бех І. Д. Психолого-педагогічні умови виховання в молоді громадянськості / І. Д. Бех // Громадянське виховання молоді в умовах трансформації суспільства. – Черкаси, 1998. – С. 3–6.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
5. Етимологічний словник української мови : в 7 т. – Київ : Наукова думка, 1982. – Т. 1. – 631 с.
6. Макаренко А. С. Педагогічні твори : у 8 т. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогіка, 1983. – Т. 1. – 67 с.
7. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. – Л. : Наука, 1983. – 240 с.
8. Сафин В. Психология соопределения личности / В. Сафин. – Свердловск, 1986. – 142 с.

9. Словарь по этике / ред. И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1983. – Изд. 5. – 445 с.

10. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Бурлачук, С. Морозов. – К. : Наукова думка, 1989. – 200 с.

11. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.

12. Тульчинский Т. Л. Разум, воля, успех: о философии поступка / Т. Л. Тульчинский. – Л. : Изд. ЛГУ, 1990. – 119 с.

13. Юридичний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. – К. : Форум, 2005. – 473 с.

14. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

15. Dictionnaire français [Electronic resource]. URL: <http://www.toupie.org/Dictionnaire/Responsabilite.htm> (дата звернення: 03.05.2019).

16. Oxford English Dictionary. The word «responsibility» [Electronic resource]. URL: <http://www.oed.com/view/Entry/163862?redirectedFrom=responsibility#eid> (дата звернення: 15.05.2019).

Дата надходження до редакції: 25.06.2019 р.

УДК 37.091. 4:37.014

DOI: 10.37026/2520-6427-2019-99-3-127-133

Надія МЕЛЬНИК,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри філософії, економіки
та менеджменту освіти,
проректорка із науково-методичної роботи
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ ІДЕЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті описано основні ідеї педагогічної системи В. О. Сухомлинського, впровадження яких матиме фундаментальне значення для становлення і розбудови Нової української школи, реалізації основних ключових компонентів її формули. Особливу увагу акцентовано на важливості розвитку професійної компетентності сучасного педагога, формуванні його авторитету, високих особистих якостей. Доведено, що використання педагогічної спадщини Василя Сухомлинського в освітньому процесі закладів освіти позитивно вплине на формування інноваційної, патріотично налаштованої особистості, здатної до сприйняття і творення продуктивних змін і нововведень у різних галузях економіки і суспільного життя країни.

Ключові слова: педагогіка партнерства, дитиноцентризм, цінності, компетентності, особистісна орієнтація освіти.

В статті описані основні ідеї педагогічної системи В. А. Сухомлинського, впровадження яких матиме фундаментальне значення для становлення і розвитку Нової української школи, реалізації основних ключових компонентів її формули. Особливу увагу акцентовано на важливості розвитку професійної компетентності сучасного педагога, формуванні його авторитету, високих особистих якостей. Доведено, що використання педагогічного насліддя Василя Сухомлинського в освітньому процесі закладів освіти позитивно вплине на формування інноваційної, патріотично налаштованої особистості, здатної к восприятию и созданию производительных изменений и нововведений в различных отраслях экономики и общественной жизни страны.

Ключевые слова: педагогика партнерства, ребенокцентризм, ценности, компетентности, личностная ориентация образования.

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНОМУ ЖУРНАЛІ «НОВА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА»

Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка» входить до переліку наукових фахових видань України. У журналі друкуються статті з питань теорії, досвіду і практики педагогіки, дидактики, методики і технології навчання, виховання, народознавства, експериментальної роботи в навчальних закладах, професійної освіти, історії педагогіки та освіти, статті про діячів науки та освіти тощо.

Згідно з Постановою Президії ВАК України від 15.01.2003 р. «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України», до друку приймаються лише наукові статті, де наявні такі необхідні елементи: **постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття; формулювання цілей статті (постановка завдань); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.** Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану науки.

Стаття подається українською мовою **обсягом не менше 7 сторінок** машинописного тексту, на аркушах білого паперу стандартного формату з використанням шрифту Times New Roman 14 розміру текстового редактора Word через півтора інтервала.

Для авторів, які не мають наукового ступеня, обов'язково потрібно додати зовнішню рецензію.

На окремому аркуші слід вказати повні імена всіх авторів та короткі відомості про них: місце роботи, посада, науковий ступінь, вчене звання, повна назва установи, де працює автор, адреса, телефони. У правому верхньому кутку першої сторінки розміщується ім'я та прізвище автора, у лівому – визначений код Універсальної Десятькової Класифікації (УДК).

На початку статті подається короткий виклад її змісту (анотація) та ключові слова відповідно до тематики трьома мовами – українською, російською та англійською. **Анотація англійською мовою разом із ключовими словами має містити не менше 1800 друкованих знаків**

Якщо у тексті наявні рисунки, вони повинні мати підписи, відповідно кожна таблиця – заголовок.

Поля сторінок рукопису – 20 мм.

Текст статті повинен бути вчитаний і надрукований чітким контрастним шрифтом. Рукописи мають бути відрецензовані.

У тексті статті мають бути посилання на використані джерела із зазначенням у квадратних дужках порядкового номера і сторінки цитованого джерела (наприклад, [3, с.15]). При повторному посиланні у тексті на те ж саме джерело вказують його номер згідно зі списком (зазначається в списку один раз), змінюючи при потребі номери сторінок, томів, частин. Неприпустимі посилання на неопубліковані та незавершені роботи. **Відповідальність за вірогідність фактів, цитат, власних імен, оголошень несуть автори публікацій.**

Бібліографічний список подається так: Список використаної літератури – і надалі нумерований та в алфавітному порядку із зазначенням автора (прізвище, ініціали), місця видання, видавництва та року, обсягу (кількості сторінок), при посиланні на статтю – сторінок, на яких її вміщено у виданні.

Статті, що не відповідають зазначеним вимогам, не розглядаються.

Редакція залишає за собою право скорочувати статті та здійснювати літературне редагування, що не впливає на їх зміст.

Усі автори платять за друк статті в журналі – за один стандартний аркуш (А4) машинопису через півтора інтервала – 50 грн.

Оплату вартості статті потрібно здійснювати лише після затвердження публікації до друку.

Автори, які мають науковий ступінь доктора наук, вчене звання професора та академіка галузевих наук, мають право на безоплатній основі подати до квартального номера одну публікацію. Черговість друку безкоштовних публікацій визначається датою її подачі до кабінету редакційно-видавничої діяльності.

Матеріали надсилайте на адресу кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОІППО (redakciya_roippo@ukr.net; тел. 0(362) 64-96-72).

Матеріали підготовлені до друку кабінетом редакційно-видавничої діяльності Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Завідувач кабінету редакційно-видавничої діяльності
Володимир ІЛЬНИЦЬКИЙ

Коректори:
Леся ЗАВОДНА, Віта ПРИХОДЬКО

Комп'ютерне складання:
Леся ЗАВОДНА, Віта ПРИХОДЬКО

Підписано до друку 10.09.2019 р.
Формат 60x84 1/8
Ум. друк. арк. 00,000
Тираж 100 примірників
Замовлення №

Надруковано в
ТзОВ «Гедеон-Прінт»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців № 51 серія РВ від 22.01.2009 р.